

money to the Netherlands). In the sequel, as it became necessary to find still greater sums, the objections of Granvelle and Viglius were shunted aside. Despite the fact that Charles V had found the States General fractious and unwilling to assume responsibility for the realm as a whole, the new governor-general, Emmanuel Philibert of Savoy, agreed with the nobles in summoning the States General to raise and disburse new forms of revenue. In financial terms the plan failed, but the return to the old system — customary taxes levied by the Provincial States — embittered still further the relations between Viglius and his patron on one hand, and many of the leading nobles on the other. One may question a detail here or there — for example, does it matter in assessing Viglius reservations about the States General that the States General of the United Provinces later proved able to function quite well? But I think Postma, in the wake of Verhofstad, is right to stress the fiscal dimensions of a quarrel that was full of consequence for the future of the country. His nuanced views on the main issues of this period makes one look forward to a subsequent study that will follow Viglius' career down through the first decade of the Revolt.

James D. Tracy

C. S. M. Rademaker, *Leven en werk van Gerardus Joannes Vossius (1577-1649)* (Hilversum: Verloren, 1999, 384 blz., ISBN 90 6550 058 8).

De Gouden Eeuw is niet meer het ijkpunt voor het nationale bewustzijn van de moderne Nederlander, maar de belangstelling voor het tijdperk floreert niettemin goed. De schilderkunst trekt stromen bezoekers naar de musea, de muziek van Sweelinck wordt geregeld gespeeld, de instrumentmakerij, de zeevaart en de handel, de huizenbouw worden bestudeerd en bewonderd. Er is nu ineens ook een hausse ontstaan rond de vroege Verlichting in Holland door het boek van Jonathan Israel, en in Rotterdam is zelfs een Spinoza-leerstoel ingesteld. Maar over ijkpunten gesproken, er is toch het jaartal 1650, dat zo ongeveer een waterscheiding in de wetenschappelijke en filosofische ontwikkeling markeert. De werken van Hugo de Groot, Gerard Joannes Vossius of Caspar Barlaeus vinden geen breed lezerspubliek meer. Hun geleerdheid geldt alom als stoffig of is in ieder geval — wat voor diezelfde brede lezerskring op hetzelfde neerkomt — nog geheel gevoed door de Grieks-Romeinse klassieken. Daarmee zou de geleerdheid van de eerste helft van de zeventiende eeuw *ad blattas tineasque* veroordeeld kunnen worden, maar dat zou een zware vermindering van de geschiedenis zijn. Dat gebeurt gelukkig ook niet: Grotius krijgt nog voldoende aandacht, Barlaeus is niet vergeten, de Latijnse jeugdpoëzie van Huygens staat op het punt in een moderne editie te verschijnen, de filosofie van Simon Stevin tot Spinoza is juist nu met een boek geïllustreerd. En nu ligt er dan ook een definitieve versie van Rademakers levenswerk over Gerardus Joannes Vossius, de stoffigste van allemaal. Is zijn immense geleerdheid werkelijk doodgelopen of ongenietbaar geworden? Nu ja, hij dacht dat de wereld in 3950 voor Christus geschapen was, 'waarschijnlijk in het begin van de lente', maar dit was een kwestie van nuchtere tijdrekening, geen theologische zaak. Vossius nam de bijbel letterlijk, 'behalve wanneer hij in strijd kwam met het gezond verstand'. Vossius was geen fundamentalist, de synodale scherpslijpers, die hem wantrouwen, is hij altijd voorzichtig uit de weg gegaan, zonder ruzie te maken met de mensen. Hij was een Erasmiaan, die mensen en menselijke wetenschap boven theologische dogmatiek stelde. Zijn retorica, zijn grammatica, zijn poëtica, zijn van grote betekenis geweest en hebben lang doorgewerkt. En op vele andere terreinen — godsdienstwetenschap, bijbelstudie, filosofie,

methodologie, etymologie — is hij werkzaam geweest, niet baanbrekend, maar samenvattend, systematiserend. Er zijn nu eenmaal perioden waarin men nog eenmaal heel goed achterom moet kijken alvorens aan nieuwe wetenschappelijke avonturen te beginnen. Vossius stond in zijn eigen tijd in het centrum van het wetenschappelijk bedrijf. Rademaker gaat op het wetenschappelijk werk van Vossius nergens erg diep in, maar signaleert wel heel precies en nuchter de betekenis die dit werk heeft gehad en geeft uiteraard alle beschikbare literatuur. Meer kon hij ook niet doen, want er is nog heel weinig detailstudie naar de diverse takken van wetenschap waarover Vossius heeft gepubliceerd, verricht. Vossius stond ook in het centrum van het wetenschappelijk onderwijs, eerst in Dordrecht, daarna in Leiden, tenslotte in Amsterdam. Ook die activiteit wordt breed, maar niet al te diep, uitgemeten. Als docent was niets Vossius te veel; hij heeft zeer velen gestimuleerd en verder geholpen. Zijn sociale en wetenschappelijke netwerken zijn even duizelingwekkend als zijn eigen veelzijdige productiviteit. Dit alles, alsmede zijn familieleven, door reeksen sterfgevallen geteisterd, en ook het theologische en politieke getwist van zijn dagen wordt door Rademaker zeer volledig en toch snel en beknopt (want wat is nu 270 bladzijden tekst voor een zo vol leven?) beschreven. Het boek is 'bestemd voor een wat breder publiek' schrijft de auteur in zijn voorwoord, maar dat betekent niet dat het minder volledig of oppervlakkiger is geworden dan Rademakers proefschrift over Vossius van 1967, of de verbeterde tweede editie in het Engels van 1981. De zeven bijlagen (273-368) bevatten letterlijk alles wat men aan verwijzingen, literatuurlijsten en toelichtingen maar zou kunnen wensen. 'Vossius' leven in vogelvlucht'(16-19), 36 illustraties, inhoudsopgaven van de 21 hoofdstukken en een register maken het boek werkelijk geheel compleet. Ieder hoofdstuk begint met een authentiek stukje (auto)biografie van of over Vossius. En dan is het boek ook nog zeer leesbaar. Deze recensent althans heeft het hele boek in één ruk uitgelezen, zonder zich een moment te vervelen. Rademaker is een heel goed stilist; zijn onnadrukkelijke zinnen worden hier en daar door een enkel geestig bloempje verlucht. Kortom, het brede lezerspubliek zou nu maar eens over zijn vooroordeel tegen de stoffigheid van de wetenschappelijke reus Vossius heen moeten stappen. Voor Latijnse en Griekse geleerdheid hoeft hij niet bang te zijn; alle titels en citaten worden onmiddellijk door Nederlandse vertalingen gevolgd. Hier heb ik ook één puntje van kritiek: het woord *constitutio*, dat een aantal keren in de titels van Vossius' boeken voorkomt, wordt door Rademaker wisselend vertaald als methode (160), structuur (208), opzet (263), maar het goede woord is, denk ik, *systeem*, want van dat Griekse woord is *constitutio* de latijnse vertaling. Zo geeft Hadrianus Junius het ook op in zijn *Nomenclator omnium rerum*.

F. Akkerman

F. P. Wagenaar, *'Dat de regeringe niet en bestaet by het corpus van de magistraet van Den Hage alleen'. De Sociëteit van 's-Gravenhage (1578-1802). Een onderzoek naar bureaucrativering* (Dissertatie Leiden 1997; Hilversum: Verloren, 1999, 365 blz., f69,-, ISBN 90 6550 046 4).

Bureaucrativering is een onderwerp voor de liefhebber. Ook als historisch thema zal het niet gauw een groot publiek aanspreken. Dat maakt het echter niet minder belangrijk als onderwerp van historisch onderzoek. Wie overheid en samenleving tijdens de vroegmoderne tijd wil begrijpen, zal zich namelijk wel moeten verdiepen in de taken, de organisatie en het functioneren van de toenmalige bestuurslichamen. Bureaucrativering speelt daarnaast ook een belang-